basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA PELE (FAL)

PAMPIRI YA PELE (P1)

PUDUNGWANA 2025

MATSHWAO: 80

NAKO: Dihora tse 2

Pampiri ena e na le maqephe a 10.

DITAELO LE TLHAHISOLESEDING HO MOHLAHLOBUWA

1. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO TSE THARO, e leng:

KAROLO YA A:	Tekokutlwisiso	(30)
KAROLO YA B:	Kgutsufatso	(10)
KAROLO YA C:	Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo	(40)

2. Araba dipotso TSOHLE.

3. Qala KAROLO E NNGWE le E NNGWE leqepheng LE LETJHA.

4. Seha mola qetellong ya KAROLO E NNGWE le E NNGWE.

5. Nomora dikarabo tsa hao feela jwalo kaha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.

6. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao.

7. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo tse nepahetseng.

8. O eletswa ho sebedisa nako ya hao tjena:

KAROLO YA A:	Metsotso e 50
KAROLO YA B:	Metsotso e 20
KAROLO YA C:	Metsotso e 50

9. Ngola ka mongolo o makgethe, mme o balehang.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO

Karolong ena o fuwe mefuta E MMEDI ya ditema. Bala le ho boha tema E NNGWE le E NNGWE. Araba ka lentswe LE LE LENG feela moo ho hlokehang, ntle le haeba potso e hloka tlhaloso kapa karabo e teletsana.

POTSO YA 1

Bala tema ena e latelang ka tlhoko, ebe o araba dipotso tse hlahang tlasa yona.

TEMA YA A

HO ITHUTA KA PUO YA LETSWELE

1 Puo ya letswele ke puo eo batho ba e buang malapeng le ba maloko a bona. Puo ena bana ba hodiswa ka yona ba bile ba rutwa ho etsa tsohle ka yona. Hangata bana ba atisa ho holela tikolohong eo ho yona ba fumanang boholo ba batho bo bua puo eo. Jwale puo eo e ba karolo ya bophelo ba ngwana. O kena dipuisanong, dipapading le dikamanong le ba bang ka yona.

2 Ka thuto ya puo ya letswele, ho bolelwa tsela ya ho ithuta le ho rutwa eo ho yona ho sebediswang puo eo moithuti a e tlwaetseng ebile a e tseba le ho e utlwisisa hantle. Ha re qoba ho ya lolololo re ka re, ho ithuta kapa ho rutwa ka puo ya letswele ho bolela hore moithuti o rutwa dithuto tsohle ka puo ya letswele e seng ka puo e nngwe esele. Dikolong tse ngata dintho di fapane hole le se hlaloswang mona hobane baithuti ba rutwa dithuto tse ding ka puo eo e seng ya letswele. Hangata puo eo e ba e hlahelletseng ka mahetla ho tse ding hobane e le yona e sebediswang haholo boemong ba semmuso. Sena se ba kgahlanong le bopaki ba diphuputso bo reng, baithuti ba ithuta betere ka puo eo ba e tlwaetseng ba bile ba e tseba hantle.

3 Ntho e nngwe le e nngwe e na le dintle le dimpe tsa yona. Ho jwalo feela he le ho ithuteng ka puo ya letswele. Dintle tsa ho ruta baithuti ka puo ya bona ya letswele di akga ka hare dintlha tse kang: baithuti ba utlwisisa kapele, ba bile ba natefelwa ke ho kena sekolo. Tshebediso ya puo ya letswele ho boela ho bonahetse hore e fa baithuti boitshepo bo makatsang. Diphuputso di tswetse pele ho bontsha hore ba bile ba ba le morolo wa ho ba le seabo dithutong ka diphaposing.

4 Ho ruta baithuti ka puo ya bona ya letswele ho thusa matitjhere ho lemoha hanghang haeba baithuti ba utlwisisa kapa ba sa utlwisise seo ba se rutwang. Hape le taba ya batswadi ya ho **komakoma** ka mesebetsi ya hae, e mengata, e thata eo bana ba bona ba e fuwang dikolong, e ba tshomo ka mathetho hobane jwale batswadi ba ka kgona ho thusa bana ba bona kaha dithuto tsohle di le ka puo eo ba e tsebang. Ka tsela ena e tla ba ka sewelo dikolo di iphumanang di tjamelane le bothata ba baithuti ba nyahlatsang sekolo hara nako. Dillo le ho dumaduma ka diphetho tse mpe tsa dikolo selemo le selemo e ka ba toro ya maoba.

5 Ka bomadimabe ho ntse ho e na le dikolo tse ngata naheng ena tseo ho tsona baithuti ba ntseng ba sa rutwe ka puo ya bona ya letswele. Boemo bona ba ditaba ke tlhobaboroko e kgolo hobane dikolong tse ding baithuti ba bile ba fuwa kotlo ha ba ka fumanwa ba bua puo ya bona ya letswele ka hara jarete ya sekolo.

Sena se etsahala ho se na taba hore e ka ba ba nakong ya kgefutso, ba mabaleng a dipapadi kapa ba ka diphaposing tsa borutelo na. Baithuti ba tlolang molao ona ba ka fuwa kotlo ya ho kgalengwa ka thata le ho eletswa hore ba furalle ketso eo hanghang. Le hoja dikotlo tseo ho bonahala di tswela dikolo tse jwalo molemo, dikolo di nne di hopole hore ketso eo ya tsona ke kgatello ya ditokelo tsa botho.

6 Ka selemo sa 2021 Komiti ya Matjhaba a Kopaneng ya Kgethollo ya Merabe, e okametseng le ho etella pele ho fediswa ha mefuta yohle ya kgatello ya semorabe, e hlakisitse le ho totobatsa taba ya hore karolwana e itseng ya baithuti ba merabe e meng, eo e seng matswallwa a Afrika Borwa, e hanelwa ho sebedisa, ithuta le ho rutwa ka puo ya bona ya letswele dikolong naheng ena. Ho ya ka komiti eo, ketso eo ke kgatello ya ditokelo tsa botho. Komiti eo e bile e ipileditse ho mmuso hore bana bohle ba rutwe ka puo ya bona ya letswele ho bontsha kananelo ya dipuo tsa bona le ho ba nolofalletsa leeto la bona la thuto.

[E qotsitswe, ya fetolelwa le ho hlophiswa botjha ho tswa ho www.multilingualeducation.gov.za]

1.1 Bolela melemo E MMEDI ya tshebediso ya puo ya letswele dithutong. Sheba seratswana sa 3 le sa 4. (2)

1.2 Ho ya ka ditaba tsa tema ee, puo ya letswele e fapana jwang le eo e seng ya letswele? (2)

1.3 Ke lentswe lefe le nang le moelelo o le mong le 'hlokomela' e moleng wa 22? (1)

1.4 Ke melemo efe E MMEDI e sa bolelwang temeng eo ho ithuta ka puo ya letswele ho nang le yona? (2)

1.5 Akaretsa mohopolo wa sehlooho o fuperweng ke tema ena. (2)

1.6 Fana ka mabaka A MABEDI a etsang hore puo eo seng ya letswele e be yona e kgethuweng bakeng sa ho ruta dithuto tse ding. (2)

1.7 Ke ditlamorao dife TSE PEDI tse etsahallang baithuti ba sebedisang puo ya letswele mabaleng le diphaposing tsa borutelo dikolong tse sa dumelleng tshebediso ya puo eo? Sheba seratswana sa 5. (2)

1.8 Bolela hore polelo e latelang ke Ntlha kapa Mohopolo, o be o nehelane ka lebaka la karabo ya hao.

Ho ruta baithuti ka puo ya bona ya letswele ho kgothalletsa baithuti ba bangata ho ntshetsa dithuto tsa bona pele. (2)

1.9 Fana ka mehlala E MMEDI, ho tswa temeng ya diketso tse supang kgatello ya ditokelo tsa botho. (2)

1.10 Qolla polelo temeng e bolelang hore ho se rute baithuti ka puo ya bona ya letswele e ntse e le bothata. Sheba seratswana sa 5. (1)

1.11 Hanana le polelo e latelang ka ho nehelana ka lebaka la karabo ya hao.

Ditaba tsa tema ena ha di ka kenngwa tshebetsong Afrika Borwa, batswadi bohle ba batho ba batsho ba ka di thabela haholo. (3)

1.12 Tshohla kamoo ditaba tsa tema ena di tshehetsang botjhaba kateng. (3)

Boha tema e latelang ka tlhoko ebe o araba dipotso.

TEMA YA B

[Se nkuwe le ho lokiswa ho tswa ho www.google.black and white pictures.com]

1.13 Bolela dintho TSE THARO tse bontshang kananelo ya mohlankana ya setshwantshong ho kgarebe ya hae. (3)

1.14 Hlwaya dintho TSE PEDI setshwantshong tse re nnetefaletsang hore kgarebe e maketse. (2)

1.15 Qolla polelwana e bontshang tatolano puong ya mohlankana ya setshwantshong. (1)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO

POTSO YA 2

Bala ditaba tsa tema e latelang ka tlhoko ebe o di kgutsufatsa ka ho ngola dintlha TSE SUPILENG, **tse bontshang ditsela tsa ho hlokomela letlalo**.

DITAELO

1. Ngola dipolelo TSE SUPILENG, tse phethahetseng.
2. Mantswe e be A SA FETENG a 70.
3. Nomora dipolelo tsa hao ho tloha ho 1 ho ya ho 7.
4. Ngola ntlha E LE NNGWE feela polelong ka nngwe.
5. Qetellong ya kgutsufatso ya hao, bontsha palo ya mantswe ao o a sebedisitseng ka masakaneng.

TEMA YA C

DITSELA TSA HO HLOKOMELA LETLALO LA HAO

Ho hlokomela letlalo ho bohlokwa bakeng sa ho le boloka le phetse hantle le le boreledi. Ho sa kgathalatsehe hore o tobane le letlalo le ommeng, mathata a dihloba kapa o batla feela ho sireletsa letlalo la hao, ho iketsetsa tsela e ntle ya ho hlokomela letlalo ho ka tlisa phetoho e kgolo.

Ho bohlokwa ho hlatswa sefahleho makgetlo a fetang bonngwe ka letsatsi. Sesepa se tlosa ditshila, mafura le ditlolo ntle le ho omisa letlalo kahoo kgetha sesepa se dumellanang le mofuta wa letlalo la hao le ho tsosa disele tse shweleng. Ho dula o nwa metsi kgafetsa ke ntho ya bohlokwa hobane ho thusa letlalo ho dula le le bonolo. Tshebediso ya Sunscreen maemong ohle a lehodimo le yona e molemong wa hao.

Keletso ya ditsebi ke hore le ka mohla, o se robale o sa hlatswa ditlolo sefahlehong hobane di ka kwala masobana a letlalo mme tsa baka mathata. Qoba ho ama sefahleho sa hao kgafetsa kaha matsoho a jere dikokwanahloko tse ka bakang mathata a letlalo. Ho matlafatsa letlalo la hao, etsa hore o je dijo tse nang le ditholwana, meroho le mafura kamehla. Boroko bo lekaneng kamehla bo thusa mmele le ho ntjhafatsa disele tsa letlalo ho le boloka le phetse hantle.

Ho ba le mokgwa o tsitsitseng wa ho hlokomela letlalo, ke pheko ho pheleng hantle ha lona.

[E qotsitswe, ya fetolelwa le ho hlophiswa botjha ho tswa ho www.openai.com]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: DIBOPEHO LE MELAO YA TSHEBEDISO YA PUO

POTSO YA 3: PAPATSO

Boha le ho bala papatso e latelang ka tlhoko ebe o araba dipotso.

TEMA YA D

[Se nkuwe le ho lokiswa ho tswa ho www.black and white pictures.com]

3.1 Kamano ke efe dipakeng tsa sehlahiswa se bapatswang le lewatle papatsong? (2)

3.2 Hobaneng motaki wa papatso a sebedisitse mongolo o moholo ho feta e meng ho 50+ sehlahisweng see? (2)

3.3 Tshohla tshusumetso ya tshebediso ya polelwana ena papatsong.

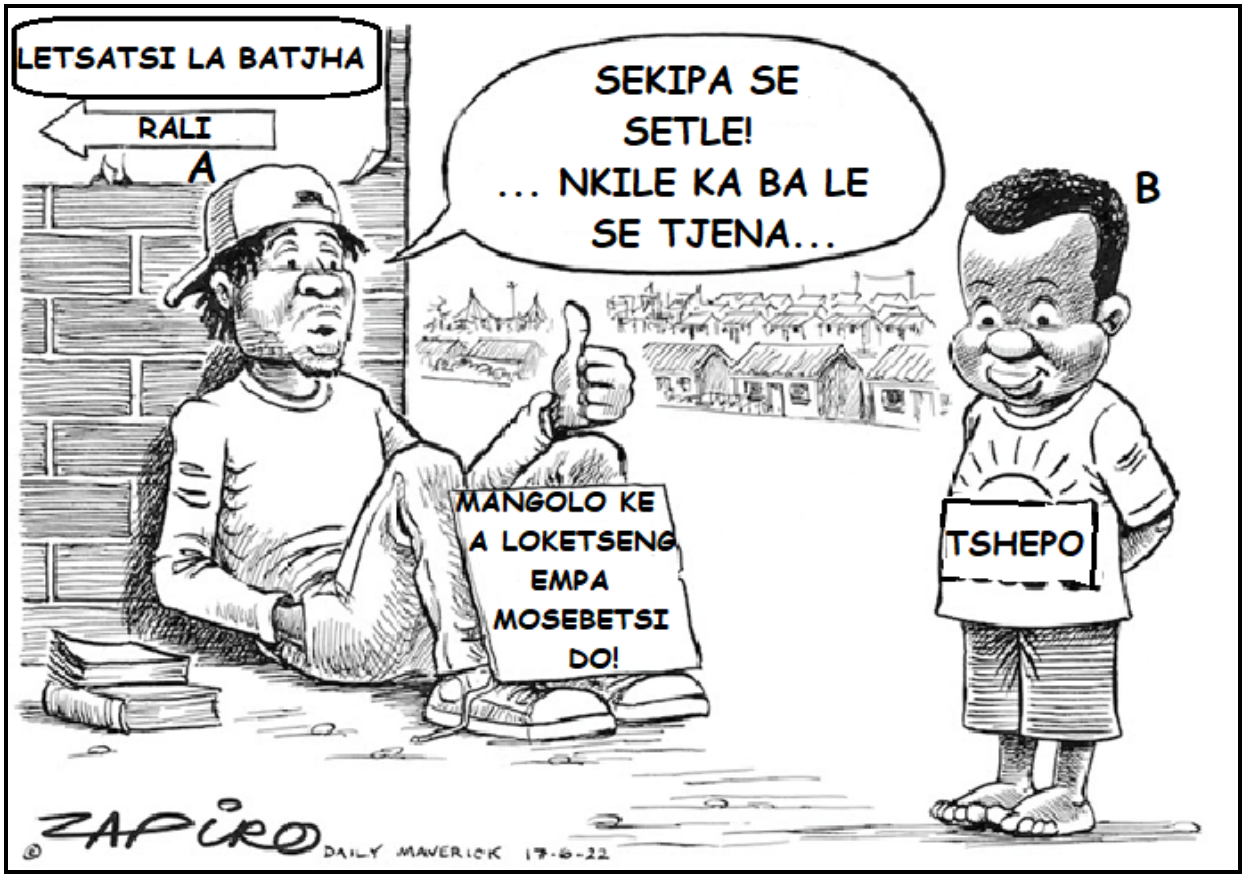
'E leke kajeno!' (3)

3.4 Tshohla sepheo sa mmapatsi sa ho etsa hore kerimi ya letsatsi e shebahale e le kgolo ho feta batho ba lebopong la lewatle. (3)
[10]

POTSO YA 4: KHATHUNU

Boha le ho bala khathunu e latelang ka tlhoko ebe o araba dipotso.

TEMA YA E

[Se nkuwe le ho lokiswa ho tswa ho www.garyvarvel.com]

4.1 Boitshetleho ba khathunu ee bo re bolella eng ka maikutlo a mokhathunu? (2)

4.2 Mokhathunu o totobatsa phoqo jwang khathunung ee? (2)

4.3 Ke molaetsa ofe o fetiswang ke khathunu ee? (2)

4.4 Hlalosa kamoo ditaba tsa mokhathunu di pepesang maemo a renang bophelong ba nnete Afrika Borwa. (2)

4.5 Lentswe 'Tshepo' le sekipeng sa mophetwa ya nomorilweng B hammoho le mahlasedi a letsatsi di ka arabela jwang maemo a tlhokeho ya mesebetsi matsatsing a kajeno? (2)

[10]

POTSO YA 5

5.1 Bala ditaba tsa tema ena ka tlhoko ebe o araba dipotso.

TEMA YA F

HO HLOBAELA

1 Ho hlobaela ke lefu le bohloko le seng le jele setsi batjheng ba kajeno. Lefu lena le nanarela phofu ya lona le sa batle ho tsosa dibata masene. Ebe ho na le se ka etswang ho phemisa batho bohloko boo? Bongata ba batjha bo iphumana bo kena bo e tswa diphaposing tsa dingaka ka lebaka la mafu a kang tswekere le kgatello ya maikutlo e phahameng hobane ka nako ya ho robala, bo iphumana bo kopanya bo tlosa ntho di hana ho fela, ho fihlela bo esa tshekge! Ho hlobaela ho bakwa ke dintho tse mmalwa tse **kenyelletsang** ka hare kgatello ya maikutlo, boimana mmoho le maemo a boima a bophelo.

2 Lefu lena ha le sa fumantshwe kalafo le ka qetella le baketse phofu ya lona ho se sebetse hantle dithutong haeba mokudi wa lona e le moithuti. Le ka boela la kgannela motho kotsing ya ho thulana ha makoloi haeba a kganna. Ho phomola ho lekaneng le ho fokotsa ho touta kamehla, ke pheko ya moshwelella ya ba hlokang boroko.

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa ho www.Mayoclinic.gov.za]

5.1.1 Lentswe lena, 'nanarela' le sebedisitswe ka sepheo sefe khathunung? (2)

5.1.2 Lebotsi le hlahang polelong e latelang le sebedisitswe ka sepheo sefe?

Na ebe ho na le se ka etswang ho phemisa batho bohloko boo? (2)

5.1.3 Hobaneng ha mongodi a kgethile ho sebedisa lentswe le ntshofaditsweng seratswaneng sa 1? (2)

5.1.4 Sepheo sa mongodi ke sefe ka ho sebedisa lentswe 'moshwelella' seratswaneng sa 2? (2)

5.1.5 Lelahlelwa le sebedisitsweng polelong ena, '… ho fihlela bo esa tshekge!' le thusa jwang ntlheng ya ho bala tema? (2)

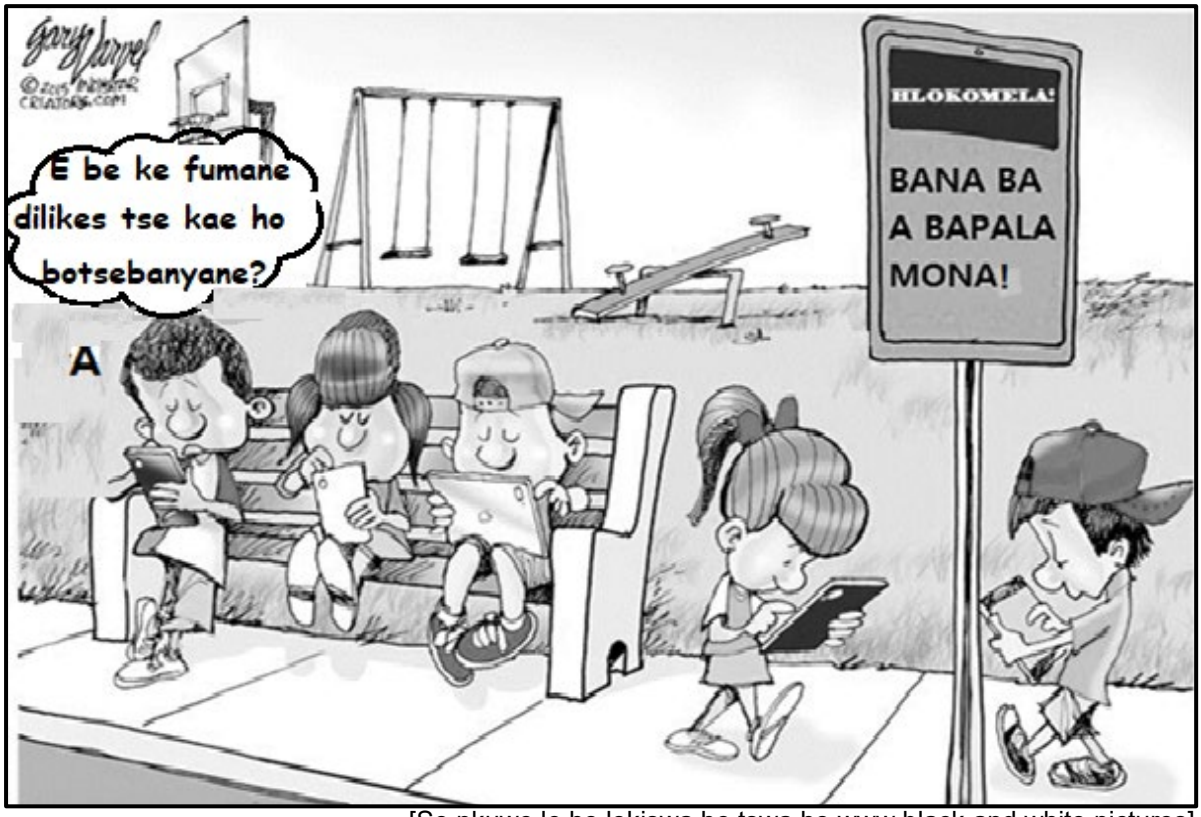
5.1.6 Bohlokwa ba tatolano e polelong e latelang ke bofe?

Ba iphumana ba kopanya ba tlosa ntho di hana ho fela. (2)

5.1.7 Na o dumellana le tshebediso ya lentswe 'Phofu' temeng ee? (2)

5.2 Boha le ho bala setshwantsho se latelang ka tlhoko ebe o araba dipotso.

TEMA YA G

[Se nkuwe le ho lokiswa ho tswa ho www.black and white pictures]

5.2.1 Lentswe lena, 'botsebanyane' le monahanong wa motho ya nomoruweng A, le sebedisitswe ka sepheo sefe? (2)

5.2.2 Puo ya mmele ya bana ba setshwantshong see, e latolana jwang le tlhokomediso e setshwantshong? (2)

5.2.3 Disebediswa tseo baithuti ba di sebedisang setshwantshong, di ka ba le kgahlamelo efe kgolong ya bona? (2)
[20]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 40
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80